

УДК 78.031.4(477)"18/19"

DOI <https://doi.org/10.32782/2310-0583-2026-55-05>

ФОЛЬКЛОР ЯК ДЖЕРЕЛО НАЦІОНАЛЬНОЇ СИМВОЛІКИ В УКРАЇНСЬКІЙ МУЗИЦІ XIX–XX СТОЛІТЬ

Наталія Рябуха – доктор мистецтвознавства, доцент, в.о. ректора,
Харківська державна академія культури
<https://orcid.org/0000-0002-4182-0289>

Галина Бреславець – кандидат мистецтвознавства, доцент кафедри естрадного
та народного співу,
Харківська державна академія культури
<https://orcid.org/0000-0002-8119-4980>

Вікторія Осипенко – кандидат мистецтвознавства, доцент кафедри естрадного
та народного співу,
Харківська державна академія культури
<https://orcid.org/0000-0002-2847-190X>

Стаття присвячена теоретичному обґрунтуванню й систематизації з позиції українського музичного фольклору, що функціонує як джерело національної символіки та якими шляхами ці символічні коди трансформуються й переосмислюються в українській музиці XIX–XX ст. Методи: теоретичний аналіз і синтез фольклористичних та музикознавчих підходів до символу; жанрово-типологічна систематизація пісенного матеріалу; порівняльно-історичне зіставлення механізмів входження фольклорних смислів у професійну та масову музичну практику; інтерпретація інтонаційно-стильових рішень як носіїв культурних кодів. Результати дослідження. Фольклор розкрито як колективну художню практику та носій культурної пам'яті, у межах якої національна символіка закріплюється через стійкі образи, мотиви, жанрово-тематичні наративи й інтонаційні моделі. Показано багаторівневість символічного ресурсу: його кодування в обрядових сценаріях, вербальних формулах і поетиці стислого позначення, зокрема в складних словах як носіях стійких номінацій та епітетів. Визначено типові механізми переходу фольклорних смислів у професійну музику: обробки народних пісень, включення народних мелодій в авторські твори, стилізації. Установлено, що в академічній інструментальній музиці символічні коди можуть діяти опосередковано через інтонаційну організацію та стилістичний синтез, коли фольклор функціонує як культурне тло. Окреслено сакральний шар як особливу зону взаємодії фольклорного й духовного. Узагальнено вплив соціально-політичних умов XX ст. на способи репрезентації фольклору: від підтримки автентики до редукації символіки до декоративних стереотипів. Для пізнього XX ст. описано входження фольклорних смислів у масову культуру через жанрові синтези, медіатрансляції та звукозапис, де фольклор постає упізнаваним кодом підтримки ідентичності. Наукова новизна: запропоновано цілісне бачення фольклору як системи національно-символічних кодів, що зберігають культурну читаність завдяки багатоканальній трансляції в різних музичних практиках. Висновки. Фольклор у XIX–XX ст. постає джерелом національної символіки не як сума запозичень, а як динамічна система культурних кодів, що переходять у професійну музику через обробки, включення мелодій, стилізації, виконавську репрезентацію, інтонаційно-стильові рішення та медійні механізми збереження і поширення. Перспективним є подальше вивчення трансформації фольклорних символів у творах окремих композиторів і виконавських практиках XIX–XX ст.

Ключові слова: фольклор, український музичний фольклор, національна символіка, культурна пам'ять, обробка народної пісні, стилізація, музична культура, музичне мистецтво XIX–XX століть, виконавська практика.

Постановка проблеми. Актуальність дослідження зумовлена тим, що український музичний фольклор упродовж XIX–XX ст. виступав одним із ключових джерел формування й відтворення національної символіки, проте механізми «перенесення» фольклорних смислів у професійну музичну практику й масову культурну комунікацію досі описані нерівномірно. У науковому полі переважають розвідки про фольклоризм в академічній та популярній музиці, тоді як потребують

ціліснішого осмислення критерії символічної «читаності» фольклорних кодів, роль інтонаційно-стильових рішень поза прямими цитатами, а також специфіка сакрального шару й його культурних трансформацій.

Аналіз останніх публікацій та досліджень. У сучасних дослідженнях, до прикладу, у роботах О. Зосім [1], М. Кулиняк [2] фольклор розглядається як ресурс національної ідентифікації та культурної пам'яті, здатний відтворювати етно-

коди в академічній і популярній музиці, а також у сучасних комунікаційних форматах. У межах академічної музики у праці О. Хіль показано, що «національне» може проявлятися не тільки через прямі фольклорні цитати, але й через інтонаційно-стильові рішення та стилістичний синтез, що дозволяє інтерпретувати фольклор як культурне тло й символічний код музичної мови [3]. Сучасні студії масової культури та медіа, а саме Д. Кочержук [4], А. Акоюн [5], О. Ільєнко [6] фіксують механізми актуалізації фольклорних архетипів у телевізійних форматах і популярній музиці, де фольклор функціонує як упізнаваний культурний код та інструмент самоідентифікації аудиторії. У сегменті сакральної музики, що досліджується О. Соколовським, М. Мельничук, С. Мельничук [7, с. 144–156] духовний спів української православної традиції інтерпретується як символічна форма релігійної ідентичності й складник національного самоусвідомлення, актуальний у сучасних соціокультурних трансформаціях. У мовно-фольклористичному напрямі Р. Сердеги [8] досліджено механізми «стислого» кодування образів у народнопісенних текстах через складні слова та їх типологію, що уточнює інструменти реконструкції символічної образності на рівні поетичної мови. Отже, попри наявність численних праць про фольклор у професійній та масовій музиці, недостатньо узгоджено описано механізми трансформації фольклорних символів у музичній мові й репрезентаційних практиках ХІХ–ХХ ст., зокрема із врахуванням сакрального шару та медіаканалів поширення.

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати й систематизувати, як український музичний фольклор функціонує як джерело національної символіки та якими шляхами ці символічні коди трансформуються й переосмислюються в українській музиці ХІХ–ХХ ст. Цілі дослідження: 1) окреслити фольклор як носій етнокодів, культурної пам'яті та описати основні символічні поля у пісенній традиції; 2) визначити методичні підходи до аналізу символіки; 3) показати механізми входження фольклорних смислів у професійну музику ХІХ–ХХ ст.; 4) окреслити роль сакрального шару, соціально-політичних умов, медіа та звукозапису у збереженні й трансляції національно-символічних маркерів. Методи – теоретичний аналіз і синтез фольклористичних та музикознавчих підходів до символу; жанрово-типологічна систематизація пісенного матеріалу; порівняльно-історичне зіставлення механізмів входження фольклорних смислів у професійну та масову музичну

практику; інтерпретація інтонаційно-стильових рішень як носіїв культурних кодів.

Виклад основного матеріалу. Фольклор у музичній традиції доцільно розглядати не тільки як сукупність жанрів, але й як колективну художню практику, що зберігає знання спільноти про світогляд, звичаї та емоційний досвід. Л. Соколова визначає фольклор як «народну мудрість» і колективну творчу діяльність, а народну пісню – як ключовий спосіб репрезентації історії, праці й обрядовості. Авторкою визначено, що її визначальними ознаками є усна передача, варіантність та автентична манера виконання [9, с. 7–8]. Символічна «мовна система» фольклору виразно проявляється в календарно-обрядовому репертуарі, пов'язаному з аграрним циклом і природними ритмами. Так, первісно ці пісні виконували магічну функцію звернення до надприродних сил, поєднуючи дохристиянські уявлення з пізнішими християнськими нашаруваннями [9, с. 11–15; 15]. У зимовому циклі показові космологічні метафори та предметні символи обряду (різдвяна «зірка», «дідух») як знаки добробуту й врожаю [9, с. 13; 15], у купальській традиції – стихії вогню і води як маркери очищення та оновлення [9, с. 31–33], у жниварській – «останній сніп» як символ завершення праці та зв'язку людини із землею [9, с. 36–37]. Сукупно ці образи формують спектр традиційних символів, що може слугувати підґрунтям для простеження їх трансформацій у професійній українській музиці ХІХ–ХХ ст. Фольклор у музичній культурі доцільно трактувати як носій етнокодів і культурної пам'яті, здатний переносити закодовані в народній пісні сенси та символи в інші історичні й жанрові контексти. У такій логіці фольклорний матеріал працює як механізм актуалізації національної самоідентифікації через впізнавані образи, мотиви та інтонаційні моделі, які можуть бути переосмислені у професійних і популярних формах музики [2, с. 331–337].

Щоб конкретизувати, через які культурні тематичні поля відтворюється та зберігається фольклорна символіка, доцільно розгорнути її в жанрово-тематичному матеріалі. Так, український пісенний фольклор доцільно розглядати як носій символічних смислів, що відтворюються в різних жанрово-тематичних полях і надалі можуть бути переосмислені в професійній музиці ХІХ–ХХ ст. Для реконструкції обрядово-ритуального шару показовими є описи О. Воропаєм календарних звичаїв і пов'язаних із ними пісенних практик, у яких символічні мотиви закріплюються через повторюваність ритуального часу,

дій і форм спільнотної участі [10]. Історико-героїчний пласт О. Таланчук, Ф. Кислий репрезентують думи та історичні пісні, що формують наративи колективної пам'яті й постатейний пантеон, важливий для національної музичної семантики [11]. Водночас регіональні зібрання пісень В. Гошовського дають змогу простежити локальні мовні та виконавські особливості як маркери відмінних «кодових» варіантів символіки в межах спільної традиції [12].

Поряд із жанрово-тематичним виміром важливим є мовний рівень фольклорного тексту, у якому смисли нерідко кодуються в компактних поетичних формах і стійких номінаціях. У пісенному фольклорі складні слова забезпечують смислову «стислість» й образність, кодують культурно значущі номінації. У лінгвофольклористичному описі складання розглядають як морфемне словотворення через поєднання двох або більше основ чи слів. Композиція формує композити (з інтерфіксами), а юкстапозиція – юкстапозити, близькі до словосполучень із прикладкою. Відповідно, складні слова в народних піснях доцільно групувати на композити та юкстапозити [8, с. 179–180]. Найчастіше трапляються іменникові композити (назви осіб, занять, предметів, абстрактних понять) і прикметникові композити-епітети, а також дефісні складні прикметники, що можуть передавати поєднання барв або узагальнену «яскравість» і «пишність» вбрання [8, с. 180–183]. Загалом ці моделі підтримують символічну впізнаваність фольклорної традиції та створюють підґрунтя для її музичних переосмислень у XIX–XX ст.

У XIX–XX ст. проводи до війська постають як обряд переходу, що кодує зміну статусу й «перехід у чужий світ» через усталені дії, тексти та знаки. У трансформованому вигляді зберігаються елементи символічного похорону (прощання з родиною, оплакування, благословення, обереги, проводи за межу села), а наприкінці XX ст. у мирний час помітні запозичення з весільної обрядовості [8, с. 188–200]. Етнографічні записи кінця XIX ст. засвідчують голосіння матері й сестри та стійкі формули дороги, розлуки й «чужини», що маркують невизначеність і загрозу неповернення. Важливою є й формула взаємного прощення «Простіть мені» – «Бог простить» як ритуал примирення й захисту [8; 9]. У XX ст. проводи мають колективний характер і часто відбуваються в «межовому» просторі: на краю села або на вокзалі. Наприкінці XX ст. поряд з елементами символічного похорону фіксуються запозичення з весільної обрядовості (застілля, обдарування, процесійність) [8; 9].

Для зіставлення з пізнішими трансформаціями у XX столітті звернемося до ранніших фіксацій кінця XIX ст., де виразно проступає охоронно-магічний шар традиції. Наприкінці XIX ст. охоронна магія чорноморських козаків представлена замовляннями й молитвами від кулі та зброї, де поєднано християнські й космогонічні уявлення. Апотропейний захист вибудовується через стихії та метали й формули зупинки загрози на кшталт «Стій, куле, стій!», а також через стійкі образи-символи та «формули неможливого [9]. Наведені приклади демонструють різні площини фольклорної символізації – від мовних формул, образів до обрядових дій та сакралізованих уявлень, що потребує методично узгодженого інструментарію аналізу для подальшого простеження культурних трансформацій.

Для аналізу фольклору як джерела національної символіки в українській музиці XIX–XX ст. доцільно поєднати теорію фольклорного символу та жанрово-типологічну систематику пісенного матеріалу. Теоретичні засади взаємодії фольклору й символу, а також фольклору й художньої традиції окреслено в працях М. Дмитренка [13]. Символічні поля народнопісенної образності, пов'язані з уявленнями про людину, природу, рідну землю та простір «України», можна реконструювати через аналіз опорної лексики й поетичної образності, що прослідковується у праці Н. Данилюк [14]. Музичний вимір обрядової символіки уточнюється через типологію весільних наспівів і їх регіональні групи Л. Єфремовою [15] та через частотний каталог як інструмент відбору репертуару за інципітами, ключовими словами й поширеністю цієї ж авторки [16]. Для інтерпретації матеріалу XX ст. важливо враховувати якісні модифікації традиції та зміну функцій фольклорного слова в новочасній культурі, що відображено у дослідженні Р. Кирчіва [17]. Застосування такого підходу передбачає опору на систематизовані принципи упорядкування народної лірики, оскільки саме вони забезпечують прозорий відбір матеріалу й відтворюваність спостережень щодо мотивів і образів.

Для аналізу фольклору як джерела національної символіки в українській музиці XIX–XX ст. важливо спиратися на усталені підходи до упорядкування народної лірики. У XIX ст. відбувається перехід від довільного розміщення текстів у збірках до тематично-мотивної систематизації та паспортизації матеріалу, що підвищило наукову придатність корпусів і відтворюваність спостережень [13, с. 284–286]. У XX ст. ці принципи посилюються акцентом на зв'язку пісні з історією

народу, національною свідомістю та соціальним почуттям, що дозволяє трактувати жанрово-тематичні групи як носії стійких культурних смислів і образів [13, с. 287].

У XIX ст. пісні про кохання та сімейне життя систематично публікувалися в збірках народної лірики [13, с. 284]. Надалі способи групування еволюціонують від довільного розташування (збірка 1833 року) до жанрово-тематичних поділів, зокрема в класифікації А. Метлинського (1854), де любовні, весільні й сімейні пісні подано окремими рубриками [13, с. 284–285]. Важливим кроком стало видання Д. Лавренка «Пісні про кохання» (1864), у якому застосовано тематичну класифікацію та паспортизацію матеріалу [13, с. 285]. Поворотною стала праця П. Чубинського (1874, т. 5): любовні пісні вперше згруповано за тематичними блоками-мотивами, а пісні про сімейне життя виокремлено окремо, що відкрило можливості для порівняльного аналізу мотивів і варіантів у різних середовищах [13, с. 285–286].

Новий етап української фольклористики, за ґрунтовними висновками М. Дмитренка, пов'язаний із діяльністю Етнографічної комісії НТШ (від 1898 р.) та переходом дослідників від переліку жанрів до пояснення культурних функцій пісні [13, с. 286–287]. У першій половині XX ст. поглиблюється мотивна систематизація: Ф. Колесса описує любовну й сімейну лірику через послідовності мотивів та тематичні блоки [13, с. 288], а А. Кримський пропонує принцип упорядкування за життєвим циклом, значущий для реконструкції символічних «сценаріїв» [13, с. 289]. У другій половині XX ст. жанрово-тематична класифікація в публікаціях стабілізується, що засвідчують великі корпуси середини XX ст. [13, с. 289]. Отже, розвиток класифікаційних підходів і паспортизації створив основу для реконструкції мотивів та їх варіантів, які можуть бути співвіднесені з подальшими музичними переосмисленнями в XIX–XX ст.

У сучасній культурі фольклор осмислюють як ресурс етнічної своєрідності й культурної пам'яті, що в умовах глобалізації підтримує національну ідентифікацію та слугує підґрунтям для академічної й популярної музики [1, с. 232]. Вхідження фольклорних смислів у професійну практику О. Зосім узагальнює у трьох базових формах: обробки народних пісень, включення народних мелодій в авторські твори та стилізації у народному дусі [1, с. 237]. У сучасних українських студіях взаємодії фольклору та професійної музики накопичено значний масив праць, однак проблемне поле залишається нерівномірно опрацьова-

ним. Узагальнюючи наявні підходи, О. Зосім наголошує, що поряд із дослідженнями фольклоризму в академічній музиці та в популярних напрямках зберігається методична «сліпа зона» щодо релігійного фольклору, який через власну специфіку не завжди потрапляє до аналізу, зосередженого на світських жанрах [1, с. 232]. Це актуалізує потребу розгляду фольклорних джерел у ширшому тематичному спектрі, включно із сакральними смислами та їх культурними трансформаціями. Саме тому в межах цієї статті сакральний пласт ми розглядаємо окремо – як специфічна зона фольклоризації та культурних трансформацій, що потребує уточнених інтерпретаційних підходів.

За узагальненням О. Зосім, один шлях був характерний для православного середовища з малорозвиненими паралітургічними практиками і полягав у поступовому переході духовних пісень із сакральної сфери до побутової. Другий тип, сформований католицькими та протестантськими паралітургічними практиками, наближав народний релігійний спів до форм світського фольклору, проте зберігав його в межах церковної традиції. Ця різниця важлива для інтерпретації сакральних фольклорних мотивів і їх подальших культурних переосмислень у музиці XIX–XX ст. [1, с. 237].

У контексті осмислення музики як носія символів і маркера колективної самоідентифікації важливим є підхід, у якому духовна музика української православної традиції тлумачиться як чинник релігійної ідентичності та водночас як складник ширших процесів національного самоусвідомлення. Автори, О. Соколовський, М. Мельничук, С. Мельничук, спираючись на міждисциплінарне поєднання релігієзнавчих, філософських, мистецтвознавчих і культурологічних підходів, описують сакральний спів у літургії як символічну форму молитвенного спілкування та як семантично насичену культурну спадщину, що підтримує історико-релігійну тяглість і актуалізується в сучасних суспільних трансформаціях [7, с. 144–156].

Водночас для розуміння сакральної символіки в межах XIX–XX ст. важливо окреслити історичні передумови взаємодії духовнопісенної традиції та народної інтонаційності як тло подальших процесів фольклоризації. Барокова духовнопісенна традиція має виразні стильові зв'язки з народною музикою, що проявляються насамперед у трансформаціях музичної мови та використанні народної ритміки, зокрема гопакових, козачкових і коломийкових ритмів [18, с. 93]. У XIX ст. фіксується зворотний процес – фольклоризація частини церковного репертуару: окремі твори богослужбової

традиції входили до лірницького виконавського кола, а перехід у побутове виконання супроводжувався текстовими й мелодичними змінами (посилення апокрифічних мотивів, адаптація до лірницької манери, імпровізаційність) [19].

У XIX – на початку XX ст. звернення до фольклору виявляється як стійка стратегія культурного самоствердження: народнопісенний матеріал переходить у професійні практики через обробки, сценічні інтерпретації та публічну репрезентацію. Показовим є приклад хорових обробок українських народних пісень М. Леонтовичем. «Щедрик», відомий у світі як *Carol of the Bells*, демонструє, що фольклорний первень здатний ставати впізнаваним культурним знаком поза національними межами [2, с. 333]. Паралельно фіксація й осмислення народних танцювальних форм у праці В. Верховинця «Теорія українського народного танцю» (1919) підсилює роль фольклору як підґрунтя для професіоналізації національних сценічних практик [2, с. 333]. Національна символіка в цей період проявляється через різні канали репрезентації: авторський твір і його обробку, виконавську інтерпретацію та стилеві коди, що формують впізнаваність «національного» у публічному просторі.

Виконавська культура першої половини XX ст. також виступає каналом трансляції національної символіки, коли фольклорний репертуар набуває статусу репрезентативного. У статті М. Кулиняка згадується, що В. Астаф'єва наприкінці XIX – на початку XX ст. популяризувала українські народні пісні та романси в Італії, а О. Петрусенко сучасники сприймали як голос-символ України першої половини XX ст. [2, с. 334]. Такі приклади важливі для розуміння того, як фольклорні образи й інтонації функціонують не тільки як «матеріал», але й як культурні знаки, що маркують українську присутність у публічному просторі. Поряд із репрезентацією через спів і сцену показово, що національно-стильові смисли здатні проявлятися також в академічній інструментальній музиці, де фольклорні коди інколи діють як культурне тло та інтонаційна основа.

У контексті української музичної культури XX ст. національно-стильові смисли проявляються не тільки через прямі фольклорні цитати, але й через інтонаційні та жанрово-стильові рішення в академічній інструментальній музиці. Зокрема, О. Хіль, аналізуючи фортепіанний концерт В. Косенка, акцентує на кореляції твору зі стильовими пошуками епохи та національною культурною думкою, де поєднання романтичної традиції й модерністських тенденцій маркує

«молодіжний» вектор розвитку музики XX ст. [3]. Такий підхід важливий для нашого дослідження як методологічна підказка: символічні коди «національного» можуть бути закладені в музичній площині опосередковано, через інтонаційну організацію та стилістичний синтез, навіть коли фольклор виступає не джерелом прямого запозичення, а культурним тлом.

Поряд із текстовими збірниками та жанрово-тематичним упорядкуванням фольклору в XIX столітті на межі XIX–XX ст. формується ще один механізм збереження традиції – технічна фіксація звучання. Д. Кочержук зазначає, що до кінця XIX ст. способи запису звуку були фактично недоступними, а від 1900-х р. технологічний розвиток змістився в бік акустичних засобів передавання й запису звукової інформації. Перші форми фонофіксації народнопісенних композицій, за автором, припадають на кінець XIX – початок XX ст., однак у наукових описах трапляється розкид дат каталогізації в межах 1897–1901 рр., що ускладнює точне датування. Надалі технічні рішення еволюціонували від механічних та електромеханічних способів до електромагнітних і оптичних механізмів аудіофіксації, зокрема від 1950-х рр. XX ст. Розширення можливостей звукозапису підсилювало потребу в систематизації та описі матеріалу як підґрунті збереження культурної самоідентифікації. Важливим стає дискографічний вимір: каталоги й носії фіксують твір разом із параметрами його культурного існування. У такій позиції фольклор постає як фонофонд, що відтворює звучання й підтримує тяглість традиції в нових виконавських і медіаформатах [4, с. 77–86].

Для пізнього XX ст. в статті М. Кулиняка окреслено помітну тенденцію поєднання фольклорних джерел із джазом, роком і естрадною музикою. Зокрема кінець 1970-х і 1980-ті подано як період активного впливу рок- і джазової стилістики в синтезі з українськими фольклорними компонентами, а також згадується модель поєднання «фолк» і «рок» (з відсиланням до творчості В. Івасюка) [2, с. 333–334; 6, с. 50–56]. У межах нашої проблематики це можна інтерпретувати як спосіб збереження національної читаності фольклорного символічного ресурсу в сучасних для того часу жанрових формах.

Окреслена тенденція має конкретний, добре впізнаваний вияв у пісенній творчості та діяльності популярних колективів другої половини XX ст. У контексті української поп-музики другої половини XX ст. простежується формування стилістики, що поєднувала фольклорні елементи з сучасними естрадними тенденціями та працю-

вала на популяризацію національної культури. Аналіз творчої спадщини В. Івасюка та діяльності ансамблю «Червона рута» засвідчує, що фольклорні мотиви й національна символіка в пісенному матеріалі виконували функцію підтримання української ідентичності в умовах ідеологічних обмежень радянського періоду. Творчість В. Івасюка та репертуар «Червоної рути» можна розглядати як показовий приклад того, як фольклорні смисли й символи інтегрувалися в масову пісню та сприяли консолідації навколо національних цінностей [6].

Для пізнього ХХ ст. показовим є перехід фольклорних смислів у простір масової культури, де національна символіка підтримується через популярні аранжування, медіатрансляції та звукозапис. Д. Кочержук, аналізуючи діяльність мистецької агенції «Територія-А», демонструє механізми синтезу українського фольклору й популярної музики, зокрема через актуалізацію архетипних мелодій Західної України, створення нових композицій на їхній основі та їх популяризацію у телевізійному форматі 1990-х р. [20, с. 69–77]. Важливо, що в такій моделі фольклор функціонує як «упізнаваний культурний код», здатний працювати на самоідентифікацію аудиторії та відтворення національних символічних маркерів у медіасередовищі. Далі ці медійні механізми розгортаються в ширшу екосистему культурної комунікації, де до телебачення додаються фестивальні практики та інтернет-платформи, а фольклорні коди отримують нові канали поширення.

У сучасній культурній комунікації український музичний фольклор постає не лише спадщиною, а й ресурсом актуалізації національно-симво-

лічних смислів у публічному просторі. А. Акопян зазначає, що після здобуття незалежності в Україні утвердився фестивально-фольклорний рух: народна музика є ядром подій, а ярмарки, майстер-класи й тематичні локації підсилюють залучення аудиторії до традиційних культурних кодів. Автор також підкреслює зростання ролі інтернет-середовища й потребу поширювати фольклор на сучасних платформах, що підтримує його присутність у масовій культурі та впізнаваність традиційних символічних маркерів [5; 21].

Висновки. Отже, у межах розглянутих матеріалів фольклорна символіка постає багаторівневою системою, що кодується в образах обрядової поетики, у мовних формулах і в ритуальних сценаріях. У ХІХ–ХХ ст. ці коди входять у професійну музичну практику через обробки, включення мелодій, стилізацію, виконавську репрезентацію та стилістичний синтез, а в пізньому ХХ ст. через звукозапис і медіатрансляції. У сучасному просторі масової культури та цифрової комунікації фольклор зберігає функцію упізнаваного культурного коду, що підтримує національно-символічну читаність у нових форматах.

Запропоновано цілісне бачення фольклору як системи національно-символічних кодів, що зберігають культурну читаність завдяки багатоканальній трансляції в різних музичних практиках. Перспективним є подальше дослідження конкретних механізмів трансформації фольклорних символів у творах окремих композиторів і виконавських практиках ХІХ–ХХ ст. із порівнянням академічних, сакральних і масових жанрів та уточненням критеріїв «читаності» національної символіки в медійному середовищі.

Література

1. Зосім О. Л. Фольклор у музичному мистецтві: від сакральних жанрів до популярної музики. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв* : наук. журнал. 2025. Вип. 3. С. 231–237. DOI: <https://doi.org/10.32461/2226-3209.3.2025.344421>.
2. Кулиняк М. А. Музично-пісенний фольклор усучасній українській культурі. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв* : наук. журнал. 2024. Вип. 4. С. 331–337. DOI: <https://doi.org/10.32461/2226-3209.4.2024.322902>.
3. Khil O. The contribution of Ukrainian composers to the development of youth music in the twentieth century (on the example of the analysis of the piano concert of V.Kosenko). *Notes on Art Criticism* : collection of Scientific Works. 2020. Vol. (34). DOI: <https://doi.org/10.32461/2226-2180.34.2018.191169>.
4. Кочержук Д. В. Український фольклор і популярна музика ХХ–ХХІ століття: вплив технологій звукозапису на формування дискографічної продукції у культурологічних та мистецтвознавчих парадигмах. *Вісник мариупольського державного університету серія: філософія, культурологія, соціологія*. 2024. Вип. 28. С. 77–86. DOI: <https://doi.org/10.34079/2226-2830-2024-14-28-77-86>.
5. Акопян А. А. Музичний фольклор у сучасній масовій культурі України. *АРТ-платФОРМА*. 2022. Том 5. Вип. 1. С. 97–116. DOI: <https://doi.org/10.51209/platform.1.5.2022.97-116>.
6. Plienko O. Volodymyr Ivasiuk and the ensemble “chervona ruta”: contribution to the foundations of ukrainian national identity in the context of pop music development. *Scientific Journal of Polonia University*. 2025. Vol. 67. Issue. 6. Pp. 50–56. DOI: <https://doi.org/10.23856/6707>.
7. Sokolovskiy O., Melnychuk M., Melnychuk S. Spiritual music as a factor of religious identity in Ukrainian orthodoxy. *Occasional Papers on Religion in Eastern Europe*. 2025. № 45 (8). Pp. 144–156. DOI: <https://doi.org/10.55221/2693-2229.2669>.

8. Сердега Р. Л. Конспект лекцій зі спецкурсу «Українська лінгвофольклористика». Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2017. 228 с.
9. Українська народна музична творчість. Навч. посібник. уряд. Л. С. Соколова. Харків : Друкарня МАДРИД, 2019. 126 с..
10. Звичаї нашого народу: нар.- календар. звичаї, укр. нар. одяг: етногр. нарис / Олекса Воропай ; худож. оформ. Інни Бородаєвої. К.: Пульсари, 2012. 630 с.
11. Героїчний епос українського народу. Хрестоматія: Навч. посібник / Упоряд. та приміт. О. М. Таланчук, Ф. С. Кислого; Передм. О. М. Таланчук. Київ: Либідь, 1993. 432 с.
12. Українські пісні Закарпаття: збірник. В. Л. Гошовський ; пер. з рос.: Р. Мисько-Пасічник, В. Пасічник ; відп. ред. М. М. Романюк ; НАН України, Львів. наук. б-ка ім. В. Стефаніка. Львів, 2003. 446с.
13. Українська фольклористика: історія, теорія, практика. М. К. Дмитренко ; НАН України, Ін-т мистецтвознав., фольклористики та етнології ім. Максима Рильського. Київ : Ред.часопису «Народознавство», 2001. 576 с.
14. Поетичне слово в українській народній пісні : монографія. Ніна Данилюк ; Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки. Луцьк : РВВ Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки, 2010. 511 с.
15. Частотний каталог українського пісенного фольклору: в 3 ч.. Єфремова Людмила ; Нац. акад. наук України, Ін-т мистецтвознав., фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського. Київ : Наукова думка, 2009–2011. Ч. 3: Показники. 2011. 511 с.
16. Частотний каталог українського пісенного фольклору : в 3 ч. / Л. О. Єфремова. Київ : Наукова думка, 2009. Ч. 1 : Опис. 2009. 720 с.
17. Двадцять століття в українському фольклорі : монографія. Роман Кирчів ; НАН України, Ін-т народознав. НАН України, Львів. нац. ун-т ім. І. Франка. Львів : Ін-т народознав. НАН України, 2010. 533 с.
18. Корній Л. П., Сюта Б. О. Історія української музичної культури: підручник. Київ : НМАУ ім. П. І. Чайковського, 2011. 719 с.
19. Ліра і її мотиви / зібрав П. Демущий. Київ : І. І. Чоколов, 1903. 58 с.
20. Kocherzhuk D. Ukrainian Territory A Artistic Agency: a Synthesis of Ukrainian Folklore and Popular Music Art in Sound Recording. *Folk Art and Ethnology*. 2023. Vol. (4). Pp. 69–77. DOI: <https://doi.org/10.15407/nte2023.04.069>
21. Фольклор у сучасному суспільстві: традиції, трансформації : еколективна монографія / відп. ред. Л. Вахніна ; ІМФЕ ім. М. Т. Рильського НАН України. Київ : видавництво ІМФЕ, 2024. 300 с.

References

1. Zosim O. L. (2025). Folklor u muzychnomu mystetstvi: vid sakralnykh zhanriv do populiarnoi muzyky [Folklore in musical art: from sacred genres to popular music]. *Visnyk Natsionalnoi akademii kerivnykh kadrov kultury i mystetstv – Bulletin of the National Academy of Managerial Staff of Culture and Arts*. Issue 3, pp. 231–237. DOI: <https://doi.org/10.32461/2226-3209.3.2025.344421> [in Ukrainian]
2. Kulyniak M. A. (2024). Muzychno-pisennyi folklor u suchasni ukrainskii kulturi [Musical and song folklore in contemporary Ukrainian culture]. *Visnyk Natsionalnoi akademii kerivnykh kadrov kultury i mystetstv – Bulletin of the National Academy of Managerial Staff of Culture and Arts*, Issue 4, pp. 331–337. DOI: <https://doi.org/10.32461/2226-3209.4.2024.322902> [in Ukrainian]
3. Khil O. (2020). The contribution of Ukrainian composers to the development of youth music in the twentieth century (on the example of the analysis of the piano concert of V. Kosenko). *Collection of Scientific Works “Notes on Art Criticism”*, Vol. 34. DOI: <https://doi.org/10.32461/2226-2180.34.2018.191169> [in English]
4. Kocherzhuk D. V. (2024). Ukrainyski folklor i populiarna muzyka XX–XXI stolittia: vplyv tekhnolohii zvukozapysu na formuvannya dyskohrafichnoi produktsii u kulturolohichnykh ta mystetstvoznavchykh paradyhmakh [Ukrainian folklore and popular music of the 20th–21st centuries: the impact of sound recording technologies on the formation of discographic products in cultural and art studies paradigms]. *Visnyk Mariupolskoho derzhavnoho universytetu. Seriya: Filosofiia, kulturolohiia, sotsiologiia – Bulletin of Mariupol State University. Series: Philosophy, Cultural Studies, Sociology*, Issue 28, pp. 77–86. DOI: <https://doi.org/10.34079/2226-2830-2024-14-28-77-86> [in Ukrainian]
5. Akopina A. A. (2022). Muzychnyi folklor u suchasni masovii kulturi Ukrainy [Musical folklore in contemporary mass culture of Ukraine]. *ART-platFORMA – Art Platform*, Vol. 5, Issue 1, pp. 97–116. DOI: <https://doi.org/10.51209/platform.1.5.2022.97-116> [in Ukrainian]
6. Plienko O. (2025). Volodymyr Ivasiuk and the ensemble “Chervona Ruta”: contribution to the foundations of Ukrainian national identity in the context of pop music development. *Scientific Journal of Polonia University*, Vol. 67, Issue 6, pp. 50–56. DOI: <https://doi.org/10.23856/6707> [in English]
7. Sokolovskiy O., Melnychuk M., Melnychuk S. (2025). Spiritual music as a factor of religious identity in Ukrainian orthodoxy. *Occasional Papers on Religion in Eastern Europe*, No. 45(8), pp. 144–156. DOI: <https://doi.org/10.55221/2693-2229.2669> [in English]
8. Serdeha R. L. (2017). Konspekt lektsii zi spetskursu “Ukrainska linhvofolklorystyka” [Lecture notes for the special course “Ukrainian linguistic folkloristics”]. Kharkiv: KhNU imeni V. N. Karazina. 228 p. [in Ukrainian]
9. Sokolova L. S. (Compil.). (2019). Ukrainska narodna muzychna tvorchoist [Ukrainian folk musical creativity]. Kharkiv: Drukarnia MADRYD. 126 p. [in Ukrainian]
10. Voropai O. (2012). Zvychai nashoho narodu: narodno-kalendarni zvychai, ukrainskyi narodnyi odiah: etnografichni narys [Customs of our people: folk-calendar customs, Ukrainian folk clothing: an ethnographic essay]. Kyiv : Pulsary. 630 p. [in Ukrainian]
11. Talanchuk O. M., Kysloho F. S. (Compil.), Talanchuk O. M. (Pref.). (1993). Heroichni epos ukrainskoho narodu. Khrestomatiiia [Heroic epic of the Ukrainian people. Reader]. Kyiv : Lybid. 432 p. [in Ukrainian]

12. Hoshovskiy V. L. (2003). Ukrainski pisni Zakarpattia: zbirnyk [Ukrainian songs of Transcarpathia: collection]. Transl. from Russian by R. Mysko-Pasichnyk, V. Pasichnyk; ed. M. M. Romaniuk; NAN Ukrainy, Lvivska naukova biblioteka imeni V. Stefanyka. Lviv. 446 p. [in Ukrainian]
13. Dmytrenko M. K. (2001). Ukrainska folklorystyka: istoriia, teoriia, praktyka [Ukrainian folkloristics: history, theory, practice]. Kyiv : Redaktsiia chasopysu "Narodoznavstvo". 576 p. [in Ukrainian]
14. Danyiuk N. (2010). Poetychne slovo v ukrainskii narodnii pisni [The poetic word in the Ukrainian folk song]. Lutsk: RVV Volynskoho natsionalnoho universytetu im. Lesi Ukrainky. 511 p. [in Ukrainian]
15. Yefremova L. O. (2011). Chastotnyi kataloh ukrainskoho pisennoho folkloru: v 3 ch. Ch. 3: Pokazhchyky [Frequency catalog of Ukrainian song folklore: in 3 parts. Part 3: Indexes]. Kyiv: Naukova dumka. 511 p. [in Ukrainian]
16. Yefremova L. O. (2009). Chastotnyi kataloh ukrainskoho pisennoho folkloru: v 3 ch. Ch. 1 : Opys [Frequency catalog of Ukrainian song folklore: in 3 parts. Part 1: Description]. Kyiv : Naukova dumka. 720 p. [in Ukrainian]
17. Kyrchiv R. (2010). Dvadsiatie stolittia v ukrainskomu folklori [The twentieth century in Ukrainian folklore]. Lviv : Instytut narodoznavstva NAN Ukrainy. 533 p. [in Ukrainian]
18. Kornii L. P., Siuta B. O. (2011). Istoriia ukrainskoi muzychnoi kultury [History of Ukrainian musical culture]. Kyiv : NMAU im. P. I. Chaikovskoho. 719 p. [in Ukrainian]
19. Demutskiy P. (Compil.). (1903). Lira i yii motyvy [The lira and its motifs]. Kyiv : I. I. Chokolov. 58 p. [in Ukrainian]
20. Kocherzhuk D. (2023). Ukrainian Territory A Artistic Agency: a synthesis of Ukrainian folklore and popular music art in sound recording. *Folk Art and Ethnology*, Vol. 4, pp. 69–77. DOI: <https://doi.org/10.15407/nte2023.04.069> [in English]
21. Vakhnina L. (Ed.). (2024). Folklor u suchasnomu suspilstvi: tradytsii, transformatsii [Folklore in contemporary society: traditions, transformations]. Kyiv : Vydavnytstvo IMFE. 300 p. [in Ukrainian]

Nataliia Riabukha – Doctor of Art Criticism, Associate Professor, Acting Rector, Kharkiv State Academy of Culture

Halyna Breslavets – Candidate of Arts Criticism, Associate Professor at the Department of Pop and Folk Singing, Kharkiv State Academy of Culture

Viktoriiia Osypenko – Candidate of Arts, Associate Professor at the Department of Pop and Folk Singing, Faculty of Music Art, Kharkiv State Academy of Culture

Folklore as a Source of National Symbolism in Ukrainian Music (19th–20th Centuries)

The article offers a theoretical rationale and a systematic account of Ukrainian musical folklore as a source of national symbolism and examines how these symbolic codes are transformed and reinterpreted in Ukrainian music of the nineteenth and twentieth centuries. Methods. The study employs theoretical analysis and synthesis of approaches to the symbol in folklore studies and musicology; genre and typological systematization of song material; comparative-historical analysis of the mechanisms through which folkloric meanings enter professional and popular musical practice; and interpretation of intonational and stylistic solutions as carriers of cultural codes. Results. Folklore is conceptualized as a collective artistic practice and a bearer of cultural memory in which national symbolism is established through stable images, motifs, genre-thematic narratives, and intonational models. The study demonstrates the multilevel nature of the symbolic resource, including its encoding in ritual scenarios, verbal formulas, and the poetics of condensed designation, particularly in compound words that convey stable nominations and epithets. Typical mechanisms for transferring folkloric meanings into professional music are identified: arrangements of folk songs, incorporation of folk melodies into original compositions, and stylization. It is established that, in academic instrumental music, symbolic codes may operate indirectly through intonational organization and stylistic synthesis, where folklore functions as a cultural background. A sacred layer is outlined as a specific zone of interaction between the folkloric and the spiritual. The influence of the sociopolitical conditions of the twentieth century on modes of folkloric representation is summarized, ranging from support for authenticity to the reduction of symbolism to decorative stereotypes. For the late twentieth century, the article describes the entry of folkloric meanings into mass culture through genre syntheses, media dissemination, and sound recording, where folklore emerges as a recognizable code that supports identity. Scientific novelty. The article proposes an integrated view of folklore as a system of codes of national symbolism that retain cultural legibility through multichannel transmission across diverse musical practices. Conclusions. In the nineteenth and twentieth centuries, folklore functions as a source of national symbolism not as a mere aggregate of borrowings, but as a dynamic system of cultural codes that enters professional music through arrangements, melodic incorporation, stylization, performance representation, intonational and stylistic solutions, and media mechanisms of preservation and dissemination. Further research should focus on the transformation of folkloric symbols in the works of individual composers and in performance practices of the nineteenth and twentieth centuries.

Key words: folklore, Ukrainian musical folklore, national symbolism, cultural memory, folk song arrangement, stylization, music culture, musical art of the 19th–20th centuries, performance practice.

Дата першого надходження статті до видання: 23.02.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 20.03.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 11.05.2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)